

באוניברסיטת בר-אילן

תרומת הפרויקט 'מנהיגות בין-דורית לקיימות'

לפיתוח אוריינות סביבתית של קהילה

שפאא ותד

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך

בבית ספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תשע"ז

רמת גן

תקציר

פרויקט 'מנהיגות בין דורית לקיימות' הוא פרויקט שילב בין תלמידים ומבוגרים שעסקו בנושאים סביבתיים למשך שלושה שנים, כלל מיזם העונה על סוגיה סביבתית, מיזם בסביבת המגורים ומיזם בהיבטים הסביבתיים המשפיעים עליהם.

מחקר זה התחקה אחר התרומה של פרויקט 'מנהיגות בין דורית לקיימות' לפיתוח אוריינות סביבתית אצל התלמידים והמבוגרים. הוא הציב שתי שאלות מרכזיות על תרומת הפרויקט לתלמידים ולמבוגרים: הראשונה, בחנה את רמת האוריינות הסביבתית כמותית ואיכותנית אצל התלמידים. והשנייה, בחנה את רמת האוריינות הסביבתית כמותית ואיכותנית אצל המבוגרים.

שאלות המחקר היו:

1. כיצד מקדם פרויקט 'מנהיגות בין-דורית לקיימות' לפיתוח אוריינות סביבתית אצל התלמידים?

2. כיצד מקדם פרויקט 'מנהיגות בין-דורית לקיימות' לפיתוח אוריינות סביבתית אצל מבוגרים?

השאלה הראשונה השוותה בין רמת האוריינות הסביבתית של התלמידים שהשתתפו בפרויקט ובין רמת האוריינות הסביבתית של תלמידים מאותה השכבה שלא השתתפו בפרויקט. במחקר נבדקו 50 תלמידים המשתתפים בפרויקט ברמת האוריינות הסביבתית של התלמידים (קבוצת הניסוי וקבוצת הביקורת) נבדקה בתחילת השנה ובסופה. השאלה השנייה השוותה בין רמת האוריינות הסביבתית של המתנדבים המבוגרים שהשתתפו בפרויקט ובין רמת האוריינות הסביבתית של המבוגרים שלא השתתפו בפרויקט. במחקר נבדקו 10 המתנדבים המבוגרים המשתתפים בפרויקט בשנה השלישית שלו. נבדקה רמת האוריינות הסביבתית של המתנדבים המבוגרים (קבוצת הניסוי וקבוצת הביקורת כללה כל קבוצה 10 נבדקים) בתחילת השנה ובסופה. לבחינת רמת האוריינות הסביבתית השתמשנו בשאלון אוריינות הסביבתית עליו השיבו המשתתפים בשתי נקודות זמן בהתחלת הפרויקט ובסופו. בנוסף, נתבקשו התלמידים בקבוצת ההתערבות, להשיב על משוברים לשאלות פתוחות אחרי כל מפגש של הפרויקט. התשובות לשאלות הפתוחות נותחו על ידי מחוון Environmental Literacy Inventory (ELIN) כדי לאפיין את האוריינות הסביבתית. בנוסף, נערכו ראיונות לתלמידים ולמבוגרים בקבוצת ההתערבות.

אשר לממצאי המחקר העיקריים, הם מוצגים בהתייחס לשתי שאלות המרכזיות שהוצגו לעיל. דפוס הממצאים מצביע על כך שנמצא אישוש להשערת המחקר הראשונה לפיה בקרב תלמידים אשר ישתתפו בפרויקט 'מנהיגות סביבתית בין דורית לקיימות' יחול שיפור רב יותר ברמת האוריינות הסביבתית בהשוואה למשתתפים שלא ישתתפו בפרויקט.

בהתאם להשערה, נמצא כי בקרב מדגם התלמידים השינוי ברמת האוריינות הסביבתית בין שלב טרום ההתערבות לבין שלב שלאחר ההתערבות הינו תלוי קבוצת מחקר. בעוד שבקבוצת ההתערבות חלה עליה

מובהקת ברמת המדדים בין שלב טרום ההתערבות לשלב שלאחר ההתערבות הרי שבקבוצת השוואה לא נמצא שינוי מובהק ברמת מדדים אלה לפי זמן המדידה.

דפוס הממצאים מצביע על כך שנמצא אישוש חלקי להשערת המחקר השנייה לפיה בקרב מבוגרים אשר ישתתפו בפרויקט 'מנהיגות סביבתית בין דורית לקיימות' יחול שיפור רב יותר ברמת האוריינות הסביבתית בהשוואה למשתתפים שלא השתתפו בפרויקט.

בהתאם להשערה נמצא כי בקרב מדגם המבוגרים בארבעה מדדים (ידע סביבתי, מוכנות סביבתית, התנהגות סביבתית אישית ופעילות סביבתית במסגרת הפרויקט). השינוי ברמת האוריינות הסביבתית בין השלב של טרום ההתערבות לבין השלב של לאחר ההתערבות הינו תלוי קבוצת מחקר. בעוד שבקבוצת ההתערבות חלה עליה מובהקת ברמת המדדים בין שלב טרום ההתערבות לשלב שלאחר ההתערבות הרי שבקבוצת השוואה לא נמצא שינוי מובהק ברמת מדדים אלה לפי זמן המדידה, או שחלה ירידה ברמת המדדים. בבדיקת שלושת המדדים הנותרים (עמדות סביבתיות, מיקום הנושא הסביבתי במסגרת הפעילויות השונות בפרויקט ופיתוח מעורבות סביבתית בפרויקט) לא נמצא אישוש להשערת המחקר.

הממצאים האיכותניים, מזהים השפעות שונות על אנשים שונים בעקבות למידה בנושאי קיימות ומודעות לסביבה בעקבות הפרויקט. בידע סביבתי התעמקו המשתתפים בתחומים שונים על הסביבה. למשל, הבנה כיצד המערכת האקולוגית עובדת. ידע על בעיות אקולוגיות יצר מודעות אצל משתתפי הפרויקט. בהיבט הריגושי בנושאים סביבתיים, במהלך הראיונות עלו לא מעט פעמים ביטויי רגש מצד המראיינים, דבר זה, מגשר על הפער בין תחום הידע וההתנהגות. המשתתפים בפרויקט גילו מודעות לנושא הסביבה, וחיברו היבטים לימודיים קוגניטיביים עם יכולת לשינוי התנהגותם ופעולה למען הסביבה. בהקשר למיומנויות סביבתית, המשתתפים בצעו פרויקטים סביבתיים; חשבו ביקורתית ויצירתית, חיפשו וארגנו מידע, תכננו מיזם, העריכו תוצאות המיזמים תקנו ושמרו את הסביבה למען שכונתם. בשינוי בדפוסי הפעולה שנקטו בעקבות הפרויקט, אחרי הלמידה רכשו המשתתפים ידע על בעיות סביבתיות והנזקים שלהם ואת פוטנציאל התיקון שלהם. דבר זה גרם למשתתפים בפרויקט להיות בעלי ידע סביבתי, בעלי הרגלים חדשים ויכולת להיות פעילים סביבתיים.

בראיונות שביצעתי, נראה כי מהתשובות שקיבלתי למדו משתתפי הפרויקט להוביל פעילות ונוצרה אצלם מוטיבציה לעבודה סביבתית מבוגרים והתלמידים יחד.

בארבעת תחומי אוריינות הסביבתית יש השפעה למראיינים תלמידים ומבוגרים. לפי הציטוטים שלהם נראה כי הידע הסביבתי אצל התלמידים היה יותר רחב וגבוה במיוחד במושגים שהעלו בהרצאות וסדנאות. אבל מבחינת ניסיון נראה כי אצל המבוגרים הובלת מזמים הייתה יותר גבוהה, ודרכם התלמידים נעזרו בתכנון וביישום. הקשר הבין דורי נתן שילוב תפקידים ומשימות של מיומנויות סביבתית משני הצדדים,

ובכך שני הדורות תרמו להצלחת הפרויקט ולהרמת שינויים חברתיים סביבתיים בפעם הראשונה.

לעבודה זו, השלכות תיאורטיות ומעשיות. מבחינה תיאורטית, נראה ששילוב פרויקט 'מנהיגות סביבתית בין דורית לקיימות' תרם להפנמת התחומים הסביבתיים. כדי לאשש טענה זו, על המחקר העתידי להרחיב את קבוצת המחקר ולהשוות את רמת האוריינות הסביבתית, כמו גם את רמת ביצוע המיזמים סביבתיים ואת השינוי ברמה האישית. בנוסף, חשוב לבחון באיזו מידה יוכלו התלמידים והמבוגרים להשתמש בכלים שלקחו מהפרויקט למען יישום מיזם סביבתי באופן אישי.

בהיבט המעשי, נראה כי יש מקום ללמוד מהממצאים הללו לגבי הרחבת והעמקת תחומי האוריינות הסביבתית במהלך הכשרת משתתפי הפרויקט. בעיקר יש לשפר את התפיסות של משתתפי הפרויקט לגבי דפוסי הקיימות. בנוסף, יש לפתח ולשפר את המודעות בכל רמות תחומי האוריינות הסביבתית למען הפנמת הידע והביצוע של כל השלבים. זאת כדי ליצור שינוי הרגל במרחב האישי של הפרט במרחב הקהילה בכלל.